

СТАТЬИ

Владислав Б. Сотировић

Универзитет у Вилкусу

Serbia Rediviva:

**Меморандум митрополита Стратимировића из 1804. г.
о стварању словенкосрпске велике кнежевине**

Циљ овог чланка је анализа текста једног важног документа и историјског извора за период српске националне борбе за ослобођење од турске власти и национално уједињење. Овај документ је написан 1804. г. у првим месецима Првог српског устанка против Турака (1804.–1813. г.) пером Стевана Стратимировића (о овом устанку видети опширније у [Ђорђевић 1956; Temperley 1969; Petrovich 1976; Vucinich 1982]).

Стеван Стратимировић, српски митрополит у Сремским Карловцима од 1790. до 1836. г. и глава Српске цркве у Хабсбуршкој Монархији, је био један од оних Срба који су се борили за националну слободу, независност и уједињење. Његов најзначајнији и најутицајнији политички спис који се односи на националну еманципацију и политичко уједињење Српства је *Меморандум*, написан у јуну 1804. г. Његова најбитнија политичка идеја из *Меморандума* — да сви Срби живе у једној националној држави — је фактички остварена један век касније са стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца а која је проглашена 1. децембра 1918. г. и преименована у Краљевину Југославију 1929. г. У овој држави је живела скоро читава популација српског народа заједно са скоро свим Хрватима и Словенцима (о политичкој идеологији југословенског уједињења видети у [Екмечић 1988]).

До сада највреднију оцену теме овог чланка је дао протојереј Ст. М. Димитријевић [1926]. Ипак, поред чињенице да ова књига садржи препис оригиналног текста Стратимировићевог *Меморандума* њен значај за решавање главних проблема овог чланка није много

велики. Димитријевић није настојао да пружи одговоре ни на једно питање којим се бави овај чланак. Чак шта више, он се није уопште бавио проблемом важности *Меморандума* за развитак световне националне идеологије код Срба јер је овај Стратимировићев у суштини политички спис виђен од стране Димитријевића искључиво само као допринос развоју српске црквене идеологије.

Ипак је ова његова књига о митрополиту инспирисала српског историчара Ђоку М. Слијепчевића [1936] који је првенствено приказао Стратимировића као поглавара српске националне цркве у Хабсбуршкој Монархији али не и као политичког мислиоца јер су Стратимировићеве политичке идеје веома мало интересовале Слијепчевића. Он је написао веома добру и поуздану Стратимировићеву биографију али без анализе митрополитове политичке мисли. Коначно, још један српски историчар, Димитрије Руварац, је написао књигу о Стратимировићу [1903]; нажалост, Руварчев рад представља само извештај о Стратимировићевим географским белешкама о Турској из 1803. и 1804. г.

Овај чланак ће дати одговоре на следећа четири најбитнија питања која се односе на Стратимировићев план да ослободи и уједини све Србе: 1) у којим политичко-дипломатским околностима међународних односа и историјским условима је *Меморандум* написан? 2) од којих територија би се састојала аутономна српска држава под отоманским сизеренством и руским протекторатом? 3) ко би био владар те државе?, и коначно 4) колико је значајан био *Меморандум* за будући развој српске политичке мисли и националне идеологије?

Улога митрополита Стратимировића у Првом српском устанку још увек није испитана и објашњена на задовољавајући начин у српској историографији. Карловачки митрополит је без сумње био веома добро информисан о политичкој ситуацији у Београдском пашалуку и о политичким жељама Срба из Турске. Прота Матеја Ненадовић, један од најистакнутијих и најутицајнијих вођа Устанка, војни командант Западне Србије, поднео је Стратимировићу прву писану изјаву о политичким жељама српског устаничког вођства. Овај предлог решавања “српског питања” је био састављен од најеминентнијих вођа Устанка крајем фебруара 1804. г., тј. на самом почетку “буне против дахија”. Прота Матеја Ненадовић је примио Стратимировићев одговор са митрополитовим личним запажањима и коментарима 29. марта исте године. Ненадовић је проследио Стратимировићев одговор директно војду српских устаника — Карађорђу. Овај случај нас наводи да изведемо два неоспорна закључка. Прво, карловачки митрополит

је засновао и одржавао директну непрекинуту везу са војно-политичким устаничким вођством још од самог избијања Устанка. Друго, Стратимировић је био веома добро информисан о политичким жељама, настојањима, плановима и националној идеологији врховног војног вођства српских устаника у побуњеној Србији.

Стратимировић, инспирисан и подстакнут овом првом писаном изјавом о политичким жељама вођства устаничке Србије, почео је озбиљно да ради на задобијању војне и политичке потпоре за српске устанике од стране хабсбуршког двора. Тако је митрополит исте те године послао три писма аустријском надвојводи Карлу, 31. маја, 29. јуна и 16. августа, тражећи аустријску дипломатску потпору за устанике [Слијепчевић 1936, 189]. Стратимировић је у тим писмима приказао самог себе као главног политичког представника свих Срба, дакле како оних из Аустрије тако и оних из Турске, на царском двору у Бечу. Он је у суштини веровао да се мир у побуњеној Србији може постићи само уколико захтеви српског устаничког вођства буду прихватљиви за отоманску власт. Стога се митрополит није залагао за формално отцепљење Србије од Турске већ за успостављање подношљивог турског система управе у умиреној Србији који би заменио дотадашњу административно-пореску анархију турске управе и насиља турских званичника над незаштићеном српском рајом. Коначно, треба истаћи чињеницу да је карловачки митрополит у том тренутку видео у кући Хабсбурговаца јединог могућег гаранта мира у устаничкој Србији. Наиме, након смиривања устанка Србија би формално остала у саставном делу Турске чија би аутономност према турској централној власти била гарантована аустријским протекторатом.

Митрополит Стратимировић је предлагао српском устаничком вођству да пошаље једну политичку депутацију на руски царски двор у Санкт Петербург која би цару пренела устаничке политичке жеље и захтеве. Стратимировићев је крајњи циљ у овом случају био да убеди руског цара да постане истински заштитник српског народа у Турској и Аустрији и гарант мира у уједињеној Србији. Сходно томе, управо је Стратимировић “изградио пут” до руске престонице за прву устаничку српску депутацију послату на двор руског цара. Ова депутација, састављена од проте Матије Ненадовића, Петра Новаковића Чардаклије и Јована Протића, упутила се за Русију 3. септембра 1804. г. Депутација је предала 15. новембра 1804. г. руском императору Александру I. Романову српску молбу за “заштиту и спасење” молећи цара да узме Србију под своју заштиту [Мемоари 1867; Достян 1970, 1005–1007; Первое 1980, 58–62; Грачев 1990, 120–138; Љушић 1993, 118–119]. Текст ове поднете апликације руском цару је сигурно био

добрим делом заснован на Стратимировићевим политичким идејама стављеним на папир нешто раније исте те године у његовом *Меморандуму*. Испоставило се да је српска депутација тражила у руској престоници тачно оно што је Стратимировић предложио у свом *Меморандуму*: обнављање српске државности (“Сербское правление”) и званичну српску лојалност према Великој Порти и султану. Шта више, руски царски двор је прихватио Стратимировићеву идеју о аутономној српској држави у оквирима Отоманског Царства и под руским војно-политичким протекторатом. Тако би Србија била у сличном статусу као и дунавске кнежевине Молдавија и Влашка, тј. била би аутономна кнежевина у оквиру Турске под руском заштитом [Вукићевић II, 180–199].

Стратимировић се још пре избијања Првог српског устанка заносио мишљу о ослобођењу и уједињењу “аустројских” и “турских” Срба у једну националну државну организацију. Његове политичке идеје о српском па чак и о јужнословенском ослобођењу и обнови српске и јужнословенске средњовековне државности су биле изражене од стране Стратимировићевог посланика архимандрита Арсенија Гаговића руском цару у Санкт Петербургу 2. новембра 1803. г. Гаговић је, следећи инструкције карловачког митрополита, предложио Александру I. Романову да Русија помогне ослобођење и политичко уједињење Јужних Словена у *Словенско српско Царство*. Гаговић је том приликом тражио такође и да један руски велики кнез буде именован од стране руског цара за императора ове свејужнословенске царевине [Слијепчевић 1936, 176–179].

Уколико говоримо о дипломатској активности карловачког митрополита морамо дати одговор на главно питање: зашто је Стратимировић видео баш у Русији јединог могућег и истинског ослободиоца и војно-политичког заштитника српског народа па чак и свих Јужних Словена? Јасно је да је Стратимировић сматрао да је Русија једина европска држава са искреним жељама и симпатијама према Јужним Словенима а посебно према православним Србима. Чињеница је да је главни заговорник оваквог мишљења међу Србима било српско православно свештенство чији је поглавар у Аустрији био управо Стеван Стратимировић. Царска Русија као православна држава и земља са најбројнијом словенском популацијом на свету је све више и више скретала на себе пажњу духовно-световног вођства српског народа за време аустројског и турског владања њиме. Тако се догодило да је управо Српска православна црква, као духовно-световни управитељ и вођа Срба, од краја XVII. века сматрала и веровала да само руски православни Романови могу бити ослободиоци Српства па и Јужно-

словенства а посебно његовог православног дела [видети у: Ђурђев 1953]. Српско православно свештенство је уједно прихватало и подржавало панславистичку политику Романових која је била званични путоказ за руску спољну политику у Европи.

Српска православна црква се још више ослањала на Русију током XVIII. века када се услед аустријских војних победа над Турском значајно појачао утицај римокатоличке цркве на Балкану [Витковић, 121], праћен политиком германизације од стране аустријских званичника. Српско свештенство је у намери да спречи даље ширење и предоминантност римокатоличког утицаја и Германства у региону настојало да убеди руске власти да узму све јужнословенске становнике Југоисточне Европе у своју заштиту. Тако је као последица свеобухватне и добро смишљене пропаганде српског свештенства у руску корист углед руског цара, династије и двора у очима Срба значајно порастао крајем XVIII. и почетком XIX. века. Руски утицај међу Србима и другим православним становништвом Балкана је тада био толико јак да је српски племић из Арада Сава Текелија приметио да ће Срби исто као и Бугари у случају новог руско-турског рата сматрати руску војску као ослободилачку [Текелија 1966, 176]. Српско свештенство је увек настојало да подсети Србе на све оне везе које су их повезивале са братском Русијом и браћом Русима. Тако је Српска црква пропагирала да “божанском, природном и вечном везом крви, језика и вере која постоји између Срба и Руса, савезом политичким и најљубазнијим везама могла би се будућа срећа српског народа остварити и на непоколебивој и чврстој основи утврдити” [Љушић 1993, 119]. Историјска улога православља и језика су увек били посебно истицани у овој проруској пропаганди српског свештенства као и српских световних русофила. Од свих Срба и српских земаља у XVIII. веку вероватно су црногорски Срби предвођени црногорским владиком били најприврженији Русији и Русима без чије материјалне помоћи би тешко опстали у планинама Црне Горе. Јасно је да је православно хришћанство постало за већину Срба главни национални симбол и идентитет у народној борби против муслиманских османских господара и римокатоличких аустријских владара. Мит и традиција православља су на прелазу из XVIII. у XIX. век постали најачи инструмент у рукама српског свештенства у његовој борби против аустријске и римокатоличке политичко-верско-културне доминације на Балкану. Српска црквена хијерархија је у исто време поздрављала руски концепт о уједињеним православним народима (*Slavia orthodoxa*) као главни корак ка остваривању руске политике панславизма. Укратко, српско духовно вођство је видело у словенско-православној Русији и њеној династији јединог искреног ослободиоца и заштитника како православаца у Југоисточној Европи (Срба, Македонских Словена, Бугара, Румуна, Грка, Срба из Црне Горе) тако и читаве јужнословенске популације (о улози панславизма у руској спољној политици видети у [Миллер 1947, 58–65]).

Коначно, треба истаћи да је за православне Србе и Русе све оно што је било лоше за Турке и Отоманско Царство било добро за њих. Велики број Срба је нескривено поздрављао победу руског оружја над турским 1774. г. а посебно је добро примљен код Срба онај члан Кучук-Каинарциског мировног уговора којим је успостављен руски протекторат над Молдавијом и Влашком са правом Русије да штити све балканске православце у Турској. Стратимировић, неоспорно културно и политички оријентисан ка Русији, је видео у том члану мировног уговора одличну правну могућност за проширење руског протектората и над “аустријским” и “турским” Србима.

Стратимировићев *Меморандум*, упућен руском цару, представља један од најранијих политичких програма о српском ослобођењу и националном уједињењу у историји српске политичке мисли. Карловачки митрополит је добро схватио да се “турски” Срби не могу ослободити сопственим снагама борећи се сами против знатно надмоћнијег Отоманског Царства. С обзиром на ту неоспорну војно-политичку чињеницу, митрополит је исправно закључио да се Срби морају ослонити на неку од моћних европских држава која би их војно-дипломатски помогла у тренутку устанка против Турака. Сходно томе, проблем српског устанка и ослобођења се морао укључити у шири контекст европске политике и дипломатије, односно у систем европских међународних односа. Митрополит је био дубоког убеђења да је од свих великих и моћних европских сила православна Русија била једини природни савезник Срба и да једино Русија може постати искрени патрон Срба у њиховој борби за национално ослобођење и уједињење. Имајући ово на уму карловачки митрополит је послао свој *Меморандум* руском цару Александру I. Романову. Стратимировићеви политички планови су били неоспорно анимирани визијом уједињене државе српског народа под руским протекторатом у оквиру Турске. Карловачки митрополит се залагао за остварење идеје аутономне Србије под отоманским сизеренством али управљаном од стране руског великог кнеза или вицекраља. Стратимировићев *Меморандум*, или како се другачије назива *План за српско ослобођење*, је предат руском министру спољних послова, кнезу Адаму Чарториском у јуну 1804. г. од стране херцеговачког архимандрита Арсенија Гаговића који је тада био православни капелан у руској амбасади у Бечу (о историјату подношења *Меморандума* руским званичницима видети у [Димитријевић 1926, 12–16]).

У првом поглављу текста *Меморандума* је елаборирана тренутна политичка ситуација на европском континенту. Стратимировић је на овом месту закључио да је једино Русија била истински снажна неза-

висна хришћанско-православна држава у читавом свету. Међутим, према Стратимировићу, Европљани су гледали на Русију као на азијатску земљу као што је то био случај на пример са Пољацима који су делили такво мишљење како су припадали словенској заједници народа. Карловачки митрополит је овакав негативан став Пољака према словенској Русији и православљу објашњавао снажним утицајем римокатоличке пропаганде а нарочито радом римокатоличког језуитског реда у Пољској чији је крајњи циљ и био управо да се бори против православља (и протестантизма) на читавом простору Европе.

У другом одељку свог *Меморандума* Стратимировић је простудирао проблематику ослобађања Балкана од отоманске политичке власти. Он се позвао на *План о обнављању Грчког Царства*, односно ослобађања већег дела православних хришћана, припремљен од стране руске царице Катарине Велике 1782. г. Суштина овог царичиног пројекта се састојала у томе да је већина православних становника Балкана требала да буде укључена у обновљено Византијско Царство са Константинопољем као главним градом којим би управљао један од руских великих кнежева са титулом императора [Driault 1904, 30–31]. Ипак, Стратимировићево дубоко убеђење је било да би руски утицај у овом царству постепено опадао услед противруских активности Грка који нису никада били искрени симпатизери Руса, руске државе и руске династије. Карловачки митрополит је дошао до закључка да би руски савез са “превртљивим Грцима” имао катастрофалне последице за руску политику и руске интересе на Балкану [Слијепчевић 1936, 180]. Стога је Стратимировић пред руским властима бранио идеју да су на Балкану у ствари Срби једини народ који искрено воли Русе и жели да буде са њима савезник и који никада неће издати руске интересе и династију. Узимајући ову чињеницу у обзир, Стратимировић је закључио да би Русија имала знатно веће користи у својој балканској политици уколико би помогла Србима да обнове своју државност јер би уједињена српска држава увек била сигурнији и постојанији савезник Русима него обновљено грчко Византијско Царство. Коначно, у намери да придобије руске власти за реализацију свог политичког програма, Стратимировић је тврдио да је обнова српске државе на Балкану под руским протекторатом основни предуслов за остваривање руске спољне политике у овом делу света а која је имала главни стратешки задатак да успостави руску политичко-економску контролу над црноморским приморјем и Тракијом. Обновљена српска држава под руском патронажом би фактички у овом случају имала задатак да спречи даље ширење аустријског, германског и римокатоличког

утицаја са запада на руску интересну сферу око Босфора и Дарданела. Дакле, Србија треба да буде *antemurale* православља, Словенства и руске балканске политике.

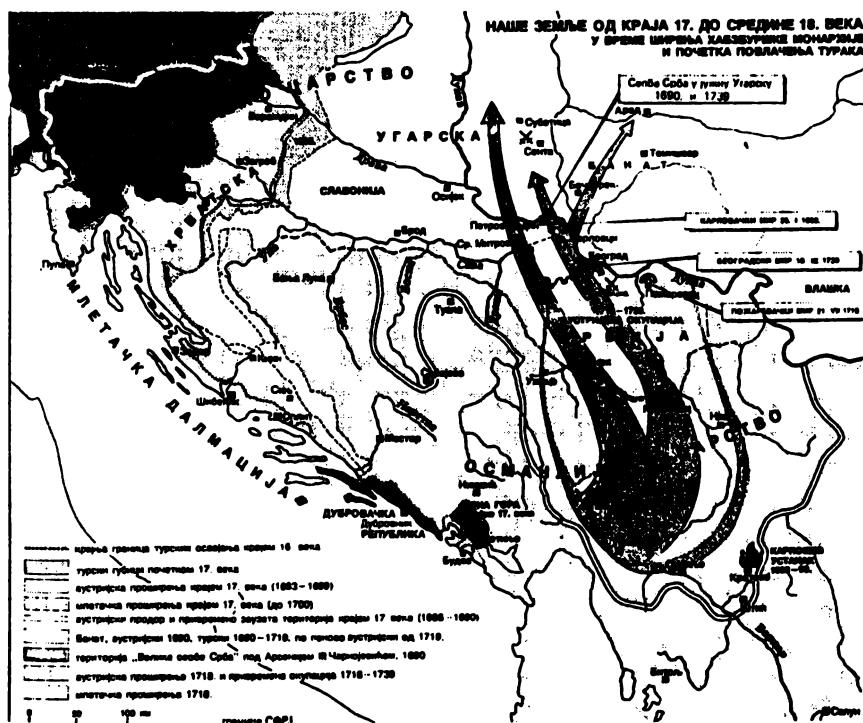
У трећем делу *Меморандума* његов аутор се бавио проблемом унутрашње декомпозиције Отоманског Царства. Митрополит је приметно да у свим турским провинцијама у Европи влада анархија и безвлашће док су сви управници турских провинција (*наше*) у Европи постали фактички политички независни од централних власти у Стамболу. То је све указивало на закључак да је европски део Царства био у неповратном процесу децентрализације, регионално-провинцијског сепаратизма и унутрашњег расула управног система турских власти. Сходно томе, на почетку XIX. века створили су се сви услови за обнову српске полунезависне државе на Балкану али се то могло постићи само уз дипломатску помоћ Русије Србима.

У последњем, четвртном, одељку *Меморандума* митрополит је предложио руским властима стварање српске трибутарне државе под номиналном влашћу турског султана. Државно-политички односи између новоосноване српске државе и Отоманског Царства би требали бити исти онакви какви су постојали у то време између на једној страни вазалних држава Дубровачке Републике и Републике Јонских Острва и на другој страни Турске. Слично као и Република Јонских Острва и трибутарна Србија би се нашла под руским војно-политичким протекторатом. Коначно, након успостављања српске вазално-трибутарне државе турски султан би добио извесне територијалне компензације од руског цара у Азији.

Стратимировићев концепт обновљене српске националне државе (који се може назвати *Serbia rediviva*) представљен у његовом *Меморандуму* се у основи заснивао на идеји да сви Срби, како они из Турске тако и они из Аустире, треба да се нађу у њој. На основу овакве идеје о решавању српског националног питања, према митрополитовом мишљењу, следеће територије из Аустрије насељене Србима би требале бити укључене у уједињену аутономно-трибутарну Србију као државу српског народа коју је сам Стратимировић назвао *Словенско-српском државом (Славеносерпско государство)*: 1) Бококорски залив са градом Котором, 2) делови Далмације и Хрватске источно од реке Уне, реке Крке и града Шибеника, 3) територија између реке Дунава, реке Саве и реке Вуке и коначно 4) већи део Славоније (видети текст Стратимировићевог *Меморандума* у [Димитријевић 1926, 17–24]).

Стратимировићева *Serbia rediviva* би се такође састојала и од следећих, према његовом мишљењу, историјско-етничких српских земаља које су тада припадале Отоманском Царству: 1) Београдског

пашалука (од река Саве и Дунава на северу до реке Западне Мораве на југу и од реке Дрине на западу до реке Тимока на истоку), 2) Босне и Херцеговине, 3) Црне Горе, 4) Косова и Метохије (са градовима: Пећ, Ђаковица, Бања, Приштина, Призрен, Вучитрн, Митровица и Звечан) и 5) северозападни део данашње Бугарске са градом Видином и његовом околином и реком Лом. Ипак, Стратимировић је такође споминуо и следеће територије насељене Србима које би се имале сматрати као део етничког простора Српства: 1) део западне Влашке између река Дунава и Јиу, 2) данашња Југоисточна Србија са градовима: Ниш, Лесковац, Врање и Бујановац и 3) северни део данашње Албаније са градом Скадром [Руvaraц 1903].

Јужнословенске земље од краја XVII. до средине XVIII. века

[Шкаламера 1983, 37]

Јасно је да је карловачки митрополит при одређивању граница обновљене Србије, тј. *Славеносерпскога гсударства*, применио и историјски и етнички принцип. Према првом принципу, територије средњовековне Србије и Дукље/Црне Горе би чиниле део *Serbia rediviva*-е. Према другом принципу, све балканске територије насељене етничким Србима, тј. према Стратимировићевом схватању, читава

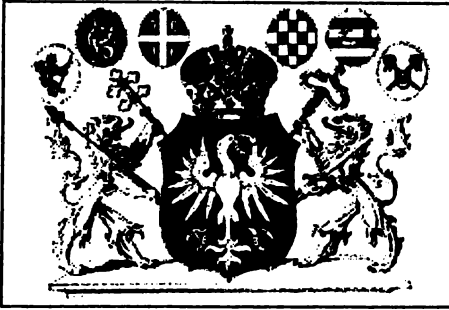
православна популација Јужних Словена којој је матерњи језик био штокавски¹ а књижевни језик био *славеносерпски*, би такође биле укључене у *Славеносерпско господарство*. Што се тиче одређивања етничког простора Српства карловачки митрополит је био под снажним утицајем теорије о етничко-лингвистичком критеријуму дефиниције српске нације коју је фаворизовао у то време српски племић из Арада Сава Текелија. Овај Текелијин етничко-лингвистички концепт Српства је био разрађен у његовом кратком есеју под насловом *Описаније живота*. Текелија је сматрао да су сви припадници Јужних Словена који су користили штокавски, кајкавски и чакавски дијалект, без обзира на њихову верску припадност (муслимани, католици, православци), припадали истинском српском народу. Стога према Текелијином схватању, следеће јужнословенске земље су биле насељене етничко-лингвистичким Србима: Србија у ужем смислу (територија данашње Републике Србије без аутономних покрајина Војводине и Косова и Метохије), Косово и Метохија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Црна Гора, Македонија, Дубровачка Република, Крањска, Штајерска, Корушка, Јужна Угарска (садашња Војводина) и Северна Албанија. Текелија се залагао да управо све горе споменуте јужнословенске територије насељене “Србима” образују једну јединствену српску националну државу чије би се границе простирале од Црног Мора до Алпа и од Јадранског Мора до северно од Дунава². Према његовом мишљењу, оваква уједињена Србија (можемо је такође назвати *Serbia rediviva*) би била насељена већинским православним становништвом и мањинским римокатоличко-муслиманским. Сава Текелија је све горе наведене “српске”, тј. јужнословенске, земље назвао заједничким именом *Илирија (Illyricum)* стојећи под снажним утицајем тада широко распрострањене теорије још из средњег века да су сви Јужни Словени пореклом старобалкаски Илири који су у очима Текелије били етничко-лингвистички Срби, тј. Јужни Словени којима је матерњи говор био или кајкавски или чакавски или штокавски³.

Стратимировић није у потпуности усвојио Текелијину лингвистичку концепцију “кајкавско-чакавско-штокавског Српства”. Карловачки митрополит је мислио да су само православни верници јужнословенске популације који су користили штокавски дијалект као говорни језик а *славеносерпски* као књижевни били у суштини прави етнички Срби. Стога овакав Стратимировићев концепт националног одређења Српства можемо назвати верско-лингвистичким. Као резултат примене оваквог концепта националног одређења, у данашњем схватању националне детерминације, Словенци (кајкавски римокатолици из Штајерске, Корушке и Крањске), Бугари (православци из источног дела

Балкана који говоре бугарским језиком), Македонци (македонски Словени који говоре македонским језиком) и Хрвати (кајкавски, штокавски и чакавски римокатолици из Хрватске, Далмације и Славоније) су били искључени из Стратимировићеве заједнице верско-лингвистичког Српства и сходно томе и из његове верско-лингвистичке уједињене *Serbia rediviva*-е (сем малог броја босанскохерцеговачких Хрвата) коју је он назвао *Славеносерпским господарством* (о идејама етничко-националне идентификације Јужних Словена на лингвистичким основама видети у: [Обрадовић 1783/1975, 147; Dobrovský 1792/1818; Kopitar 1810; Šafařík 1826; Derkos 1832; Drašković 1832; Kollár 1835; Šafařík 1842/1955, 146–147; Теодоровић 1845; Караџић 1849; Miklošič 1852/1879; Обрадовић 1969, 363–364; Starčević 1971; Kopitar 1984; Милосављевић 1997]).

Према Стратимировићевом предлогу, Аустрија би као територијалну компензацију добила од Турске: 1) западни део тзв. “Турске Хрватске”⁴, тј. земљу између реке Уне и Петрове Горе и 2) територију између Трансилваније, реке Дунава и реке Олте [Димитријевић 1926, 17–24; Ђорђевић 1956, 19–20]. Другим речима, за уступање Срема и Јужне Далмације српској трибутарној држави *de iure* у оквиру Турске, Хабсбуршка Монархија би добила од Отоманског Царства северозападни део Босне и крајњи југозападни део Влашке. Према Стратимировићевом мишљењу, територије које би Турска уступила Аустрији би биле три пута веће од оних које би Турска добила од Аустрије и које би чиниле саставни део уједињене Србије. Коначно, за карловачког митрополита је укључење Срема у јединствену националну државу Срба било од изванредне важности јер је српска популација у овој области чинила неоспорну етничку већину узимајући у обзир чињеницу да су 80% сремског становништва били “грко-православни верници”, тј. Срби, а 20% “римокатолици”, тј. Хрвати. Такође, Стратимировић је узимао у обзир и то да је средиште Српске цркве у Аустрији било управо у Сремским Карловцима — граду који је био један од најважнијих културно-образовних центара Српства.

Радећи на изради свог пројекта уједињене Србије Стратимировић је узео у обзир и могуће негативне међународне реакције на обнову српске националне државности. Он је веома добро знао да у њему савременој Европи постоји неколико држава, као што су то Велика Британија, Француска и Аустрија, које су се вековима бориле за очување територијалног интегритета и политичког суверенитета Отоманског Царства као саставни део своје балканске политике. На пример, Стратимировић је био упознат са јавном изјавом аустријског министра-премијера Кауница да се опстанак Турске апсолутно уклапа

*Патријарашки грб Арсенија IV
Јовановића–Шакабенте
[Младићевић 1994, 43]*

у аустријску политику на простору Југоисточне Европе [Jorga 1913, 3]. Знајући за то, а у намери да не поремети тадашњи дипломатски баланс европских сила, Стратимировић је предлагао компромисно решење, тј. ослобођену и уједињену Србију али у оквирума Турске. На тај начин би територијални интегритет и формални суверенитет Отоманског Царства остао неокрњен.

Према мишљењу аутора *Меморандума*, а узимајући у обзир низак ниво општег образовања и политичке културе “турских” Срба, *Serbia rediviva* би требала имати монархијски облик владавине уместо републиканског. Другим речима, Стратимировић је сматрао да већина Срба још увек није била сазрела за виши облик владавине, тј. за републиканско уређење. Међутим, карловачки митрополит је добро знао да у том тренутку Срби нису имали ниједног представника народне династије која је изумрла након пропасти средњовековне Србије и чак шта више није постојало међу Србима ни политичке аристократије из чијих редова би се могао изабрати монарх обновљено-уједињене нове Србије. Стратимировић је пишући о будућој глави српске монархије нашао најбоље решење да то буде један од руских великих кнежева. Укратко, митрополит је предлагао да владар нове Србије буде један од чланова руске царске породице Романових првенствено стога што је царска династија била православне вероисповести као што су то били према Стратимировићевом схватању Српства и сви Срби. Руски велики кнез би био именован за српског монарха директно од стране руског цара Александра I. Романова. Овај велики кнез би дошао у Србију као владар, праћен руским војним одредом од 4000 војника који би били главни гарант српске политичке аутономије и националне слободе. Сходно свему горе наведеном, уједињена Србија би имала политичко-управну форму трибутарне, аутономне, полунезависне, православне Велике Кнежевине под руском војно-политичком заштитом и само формално признавајући сизеренство турског султана кроз плаћање годишњег данка, тј. трибута. Коначно, муслиманско становништво у овој држави, заснованој на верско-језичком принципу национално-државног одређења, би имало сва права слободног исповедања своје конфесије.

Међутим, Стратимировић је предвидео да у случају да руски цар није вољан да именује једног руског великог кнеза за владоаца Србије за њеног монарха би се у том случају имао избрати један немачки протестантски кнез уместо руског православног кандидата на српски престо. Јасно је да је митрополит одлучно одбијао сваку помисао да на српски престо дође један римокатолички племић! Тачније речено, Стратимировић је био убеђен да један римокатолички кандидат на српски престо не би никада пристао да се прекрсти у православној вероисповест што је по аутору *Меморандума* био један од најважнијих услова за седење на српском престолу и владање православном Србијом. На другој страни, митрополит је сматрао да би протестантски кандидат за српског монарха био много више вољан да постане православац од римокатоличког кандидата. Треба истаћи и то да Стратимировић није уопште узимао у обзир могућност да се српски престо понуди једном “гркокатолику”, тј. поунијађеном бившем православу, сматрајући унијате у суштини отпадницима од праве вере који су постали неформални римокатолици којима се више није могло пружити поверење. У сваком случају, Стратимировић се искрено надао да ће избор владара Србије проћи у најбољем реду јер ће се сигурно наћи на руском царском двору један руски племић са титулом великог кнеза који би био вољан да га руски император именује за владара уједињене Велике Кнежевине Србије. Овакво његово уверење је било оснажено примером руског грофа Волдемара Шметауа који је још 1774. г. препоручивао себе за владара обновљене Србије тврдећи да је потомак владара српске средњовековне државе, славног и канонизованог кнеза Лазара Хребелановића који је погинуо у Косовској бици 28. јуна 1389. бранећи српску слободу и независност од турског освајача и православље од ислама [Соловјев, 120].

У свом *Меморандуму* Стратимировић је назвао предложену обновљено-уједињену националну државу Срба као *Славеносерпско господарство*.

Већина истраживача се слаже да се придев *словеносерпски/славеносерпски* јавља у српској писмености после 1726. г., односно након организованог усвајања *рускословенског* језика код Срба. Наиме, у трећој деценији XVIII. века, настојањем српског београдског митрополита Мојсеја Петровића, за потребе Српске православне цркве преузет је *рускословенски* језик (тј. руска рецензија *црквенословенског* језика) уместо дотадашњег *српкословенског* језика (тј. српске рецензије *црквенословенског* језика) који се употребљавао код Срба као књижевни језик од XII. века до XVIII. века⁵. Званично преузимање *рускословенског* језика од стране Српске православне цркве се везује за оснивање тзв. “Славенске

школе” која је рад почела 1. октобра 1726. г. у Сремским Карловцима. Међутим, испоставило се да је *рускословенски* језик био исувише тежак за учење од стране ниже српске црквене хијерархије и ниже световне интелигенције која је стога све више и више “посрбљавала” *рускословенски* језик увођењем српских народних термина у њега. Тако је временом настао тзв. *славеносерпски* књижевни језик који је био “прерађена” српска варијанта *рускословенског* језика. Ученим Србима, тј. онима који су одлично владали *српскословенским* језиком, примање *рускословенског* језика односно прелажење на нови тип књижевног језика није представљало неку већу тешкоћу. Редакцијске разлике између руског црквеног и српског црквеног (тј. књижевног) језика првих деценија XVIII. века нису биле тако велике да би биле извор неразумљивости између ова два типа литерарног језика. У суштини се није радило о два посебна језика већ само о два варијантама једног истог језика: *црквенословенског* у његовим руској и српској редакцијама. Замена *српскословенског* језика *рускословенским* језиком код најобразованијих Срба није схватана као замена једног књижевног језика другим, већ само као усвајање друге варијанте једног те истог језика који је био широко распрострањен и који је у исто време био најважнији културни ујединитељ народа *Slavia orthodoxa*-е. Блискост *рускословенског* језика образованим Србима су олакшавале три чињенице: 1) Срби и Руси су се служили истим ћириличним писмом, 2) оба народа су била припадници исте православне вероисповести и 3) и Срби и Руси су били Словени. Разлике између руске и српске ћириличне графије су биле незнатне, тј. тичале су се присуства и одсуства неких слова у *рускословенској* односно *српскословенској* ћирилици. Међутим, главни је проблем био у томе што је постојала разлика (неједнакост) у гласовним вредностима појединих знакова у једној и другој азбуци. Управо је та различита гласовна вредност појединих заједничких слова, што је и за најобразованије Србе у XVIII. веку била новина, представљала велику тешкоћу при усвајању *рускословенске* азбуке. Такође, са примањем *рускословенског* језика и азбуке Срби су морали да усвоје и нови акценат. Ово је на изговорном плану за Србе било најтеже, јер се радило о великој разлици између српског и руског акцентног система, што је коначно водило ка “посрбљавању” *рускословенског* језика, тј. до његове трансформације у *славеносерпски* језик. Разлике које су постојале између *рускословенског* и *српскословенског* јесу редакцијског карактера и тичале су се фонологије, графије и правописа. Усвајање *рускословенског* језика у српској средини је праћено сукобом како са *српским* народно-говорним језиком тако и са *српскословенским* књижевним језиком. Под утицајем ова два језика, *рускословенски* је модификован на српском тлу тако да се створила српска верзија, тј. српска редакција *рускословенског* језика. Посрбљавање овог језика се односило пре свега на његову говорну реализацију, на читање и црквено појање. Изван црквене употребе, у текстовима световног садржаја, *рускословенски* језик је био у много већем степену посрбљен. У сваком случају, у Стратимировићево доба код Срба су постојала три књижевна језика: *српскословенски* (као временски најстарији), *рускословенски* (као

средњи, али чији је покушај усвајања у потпуној оригиналној рецензији фактички пропао) и *славеносерпски* (као најмлађи, али који је представљао посрбљен *рускословенски* језик).

Термин *славеносерпски* (*словеносерпски*) је у овом случају синоним за *српски* народни говор и за придев *српски* што се да видети из чињенице да је од друге деценије XVIII. в. у титули карловачког митрополита понекад стајало да је он *словеносерпски* митрополит што у ствари значи једноставно *српски*. То је на првом месту случај са карловачким митрополитом и архиепископом српским Вићентијем Половићем-Јањевцем (1713.–1725. г.). Сложеница *словеносерпски/славеносерпски* има исто значење као и придев *српски*, тј. “који припада Србима” (било језик или нешто друго). Ипак, њен први део *словено-* означава словенску припадност српске нације, тј. да су Срби део шире словенске заједнице. Сходно томе, термин *словеносерпски* практично значи да се он односи на неког или нешто ко/што “припада Србима Словенима”. Везивање Срба за Словенство у то доба, исто као и Руса или Бугара, је практично означивало тачно одеђено заједништво, и то заједништво православних Словена, тј. припадност заједничком свету *Slavia orthodoxa-e*.

Средином XVIII. века и почетком XIX. века, дакле и у време карловачког митрополита Стратимировића, термин *славеносерпски* је увек означавао припадност Србима Словенима. Можда је најучљивији пример карловачког митрополита Павла Ненадовића (1748.–1768. г.) чија је званична титула гласила “митрополит славеносерпског и валахијског народа” (тј. Срба и Румуна у оквиру Аустрије). Захарије Орфелин је покренуо “Славеносерпски магацин” 1768. г. намењен Србима, док је Вук Стефановић Караџић објавио 1814. г. своју чувену *Малу прстонародњу славеносерпску пјеснарицу* као српску збирку песама, односно песама које припадају Србима Словенима и које су спеване народним језиком. Као што смо видели, поред осталих назива у ово време језик српског народа (и књижевни и говорни) се називао и *славеносерпски*. Тако је Јоаким Вујић дело Ј. Х. Кампеа *Млади Робинзон* 1810. г. превео “с њемецкаго на наш матерњи славеносерпски јазик”. Вујић је под називом *славеносерпски* језик подразумевао српски језик.

Славеносерпски јазик је био мешавина српског књижевног језика, састављен од српских народних, рускословенских, руских и српско-словенских елемената. Постепено је почео да бива потискиван као књижевни језик Срба појавом Вукових *Народних пјесама*. У Вуково доба, према неким ауторима, термини *славеносерпски језик* и *српски језик* су се већ видљиво разликовали, тј. они су се односили на различите

типове српског књижевног језика при чему је овај други термин означавао српски књижевни језик јако понародњен, тј. “посрбљен”. Међутим, оно што је на овом месту најбитније истаћи је то да се за митрополита Стратимировића назив *славеносерпски* односио на припаднике српске нације који су били православни хришћани и којима је, можемо закључити, матерњи говор био штокавски а књижевни језик био *славеносерпски*.

Према митрополитовој визији национална држава Срба под називом *Славеносерпско государство* као обновљена и уједињена државна творевина на историјско-етничком праву Срба имала би монархијски облик владавине и била би трибутарно-аутономна, православна Велика Кнежевина са руским великим кнезом као главом државе именованим од стране руског цара. Сходно томе, Стратимировићева *Serbia rediviva* је замишљена као аутономна Велика Кнежевина под руским протекторатом у оквирима Отоманског Царства. Коначно, јасно је да би Стратимировићево верско-лингвистички засновано *Славеносерпско государство* било састављено од свих припадника јужнословенске популације којима је говорни језик био штокавски, књижевни језик био *славеносерпски* а национална религија била хришћанско-православна. На тај начин би *Славеносерпско государство* припадало широј заједници православног Словенства, тј. *Serbia rediviva* би била чланица *Slavia orthodoxa-e*.

На крају овог чланка потребно је нешто рећи и о судбини Стратимировићевог *Меморандума*. Када је овај документ прочитао руски министар спољних послова кнез Адам Чарториски он је одбацио најбитније митрополитове идеје изнесене у њему. Наиме, кнез Чарториски, римокатолички Пољак у служби царске Русије, је уместо Стратимировићевог предлога био приврженик плана царице Катарине Велике о обнови грчког Византијског Царства на Балкану. Прецизније говорећи, руски министар спољних послова је више волео да се западни делови Балкана, насељени Јужним Словенима, тј. делови Троједне Краљевине, насељени православним Србима (тј. ондашња Хрватска, Славонија и Далмација), Дубровник, Београд, делови Влашке и Босна и Херцеговина, нађу у саставу римокатоличке Аустријске Царевине него у саставу православно-словенско-српске државе као дела *Slavia orthodoxa-e* [Ђорђевић 1956, 20]. Међутим, један од најважнијих разлога зашто Стратимировић није био приврженик царичиног плана о обнови Византије је управо био тај што царица при деоби европских турских територија и интересних сфера на Балкан између Русије и Аустрије није узимала у обзир национални принцип самоодређења локалног становништва. Тако би Срби, при реализацији *Грчког пројекта* царице Катарине Велике, били подељени државном границом између нове православне Византије и старе римокатоличке Аустрије; управо оно што је карловачки митрополит упорно желео да избегне залажући

се да се сви Срби нађу у једној православно-штокавско-славеносерпској, односно националној, држави — уједињени а не подељени. Треба истаћи да царица Катарина, рођена 1729. г. као принцеза Софија Аугуста од Анхалт-Зербста у бранденбуршко-пруском Stettin-у а која је тек удајом за престолонаследника руског царског трона, каснијег цара Петра III. прешла на православље добивши име Катарина вероватно из тог разлога није никада уживала велико поверење у очима митрополита Стратимировића који је никада није сматрао истинским заштитником и борцем за просперитет *Slavia orthodoxa*-е. Сходно свему горе наведеном, Стратимировићев Меморандум је имао за основни циљ да убеди руске власти да одбаце *Грчки пројекат* царице Катарине Велике о обнови Византијског Царства и да прихвате његов пројекат о обнови Српског Царства. Карловачки митрополит је од читавог царичиног пројекта прихватио само идеју о руском политичко-војном протекторату над балканским православним хришћанима.

Стратимировићева идеја о стварању аутономне верско-лингвистички засноване Велике Кнежевине Србије под руским протекторатом и само *de iure* под отоманским суверенитетом је значајно утицала на развој српске политичке мисли у XIX. веку. Прво, главна митрополитова идеја из *Меморандума* је била прихваћена од стране устаничке србијанске званичне депутације, послате турском султану у Истанбул 13. јула 1806. г. са предлогом за успостављање мира у Београдском пашалуку. Турске власти су такође прихватиле главне идеје из *Меморандума* у свом одговору на србијанске предлоге о успостављању мира 15. августа 1806. г. Међутим, у то време мир између србијанских устаника и Велике Порте није био постигнут првенствено захваљујући руској дипломатији која није подржала Стратимировићев план имајући у виду другачији концепт преуређења Балкана [Новаковић 1903; Вукићевић II, 385–387; Гавриловић 1926, 93–96; Маретић 1987, 124; Љушић 1993, 191–194]. Друго, још једна делегација устаничког вођства Београдског пашалука је отишла на Високу Порту да утаничи мир јануара 1813. г. захтевајући стварање аутономне Србије у оквиру Турске што је била и основна идеја митрополита Стратимировића. Српски захтеви изнети на Великој Порти 1813. г. су углавном били засновани на Стратимировићевој идеји о руском протекторату над аутономном Србијом. Неоспорно је да је ова идеја постала саставни део *Осмог члана* руско-отоманског мировног уговора потписаног у Букурешту 28. маја 1812. г. [Ђорђевић 1956, 313–314; ВВП, 406–407; Љушић 1986, 2–3]. Треће, Стратимировићева идеја да је једна од саставних компоненти дефиниције Српства, припадност штокавском говору, је била прихваћена од главног српског идеолога модела “лингвистички” схваћене српске нације — Вука Стефановића Караџића који је своје идеје о “лингвистичком” Српству изнео у

свом чланку *Срби сви и свуда* написаном 1836. г. и штампаном у Бечу 1849. г. Међутим, за разлику од карловачког митрополита који је сматрао да само они Јужни Словени који говоре штокавски а православне су вероисповести припадају Српству, Караџић је био мишљења да су сви они Јужни Словени којима је штокавски говор био матерњи без обзира на вероисповест (римокатолици, муслимани, православци) били припадници српског народа [Караџић 1849, 1–27]. Четврто, Стратимировићеу идеју да сви Срби, тј. они који су живели у Аустрији и они који су живели у Турској, треба да буду укључени у будућу уједињену државу српске нације је прихватио најважнији српски политичар и државник у XIX. веку, Илија Гарашанин, који је 1844. г. саставио тајни идеолошко-политички спис о стварању уједињене државе српског народа, тј. смернице србијанске спољне политике — *Начертаније*. Према овом спису, уједињена држава српске нације би обухватила све оне јужнословенске територије насељене штокавском популацијом [Гарашанин 1844].

НАПОМЕНЕ

¹ Кајкавски, чакавски и штокавски дијалект су део језика Јужних Словена. Међутим, огромна већина српске и хрватске језичке популације говори данас штокавским дијалектом. Кајкавским дијалектом говоре припадници етничких Хрвата и етничких Словенаца, док чакавски дијалект припада искључиво етничким Хрватима.

² У доба стварања Првог балканског савеза 1866.–1868. г. за време друге владавине србијанског кнеза Михаила Обреновића (1860.–1868. г.) постојало је мишљење да је крајњи политички циљ овог савеза стварање тзв. *Југословенске Царевине* (односно Јужнословенског Царства) која би се састојала од федералних јединица уједињене Србије и Бугарске под владавином србијанске династије Обреновића. Међутим, угледни и утицајни српски политичар из тог доба, Јован Ристић, је побијао такве тврдње као неосноване.

³ Скоро читав век пре овакве Текелијине етничко-лингвистичке концепције Српства појавио се програмски спис похрваћеног Немца из Сења, Павла Ритера Витезовића (Pavao Ritter Vitezović/Eq. Pavlo Ritter) о оживљено-уједињеној Хрватској под насловом *Croatia rediviva* (Zagreb, 1700.). У њему је Витезовић тврдио да су сви Јужни Словени етничко-лингвистички Хрвати који говоре кајкавским, штокавским и чакавским дијалектом. За њега су *Illyricum* и *Croatia* били синонимима. Витезовићева оживљено-уједињена национална држава Хрвата (*Croatia rediviva*) би се простирала, такође као и Текелијина Србија, од Алпа до Црног Мора и од Јадранског Мора до северно од Дунава. Међутим, Павао Ритер Витезовић је био убеђен да су и сви остали Словени на свету етничко-лингвистички Илиро-Хрвати које је он делио на “Северне Хрвате”, тј. Пољаке, Чехе, Лужичке (Lužica, Lausitz) Србе (Serby, Sorben) из Источне Саксоније (*Surbi* из “Фредегарове хронике” из 631. г.) и Русе, и “Јужне Хрвате”, тј. Јужне Словене.

⁴ Термин *Турска Хрватска* обухвата, према хрватској историографији, читаву територију Босне од реке Врбаса на истоку до садашњих граница Републике Хрватске на западу. Према хрватским историчарима, тај део Босне је био саставни део незави-

сне хрватске средњовековне државе све до пре “уједињења” Краљевине Хрватске са Краљевином Мађарском 1102. г. Након турског освајања Босне и Херцеговине *Турска Хрватска* је ушла у састав Босанског пашалука, тј. према хрватској историографији, била је отргнута од матице Хрватске која је постала делом Хабсбуршке Монархије након 1. јануара 1527. г., тј. збора хрватског племства у Цетин-граду на коме је одлучено да за хрватског краља буде изабран хабсбуршки владар Фердинанд I.

⁵ Тзв. *црквенословенски* језик, као словенски књижевни језик, се развио у неколико “националних” рецензија (код Срба *српскословенски*, код Руса *рускословенски* итд.) на основама тзв. *старословенског* језика након Методијеве смрти 885. г.

ЛИТЕРАТУРА

- Витковић Г., 1733: Извештај Максима Ратковића, егзарха београдског митрополита, *Гласник*, № LVI. Београд.
- ВНП = *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, т. VI. Москва, 1967.
- Вукићевић = Вукићевић М., *Карађорђе*, I–III. Београд, 1907.
- Гавриловић М., 1926: *Из нове српске историје*. Београд.
- Гарашанин И., 1844: *Начертаније*. Београд.
- Грачев В.П., 1990: *Балканские владения Османской империи на рубеже XVIII–XIX вв.* Москва.
- Димитријевић С.Т., 1926: *Стевана Стратимировића, Митрополита Карловачког План за ослобођење српског народа*. Београд.
- Достян И.С., 1970: Планы основания славяно-сербского государства с помощью России в начале XX в., *Советское славяноведение*, № 5. Москва.
- Ђорђевић М., 1956: *Политичка историја Србије*, т. I: 1804–1813. Београд.
- Ђурђев Б., 1953: Улога српске цркве у борби против османске власти, *Преглед*, № 1. Сарајево.
- Екмечић М., 1988: *Стварање Југославије*, I–II. Београд.
- Ивић А. (уред.), 1935: *Списи Бечких архива о првом српском устанку*, I, 1804. Београд.
- Јакшић Г., 1937/1991: *Борба за слободу Србије од 1788 до 1813*. Београд.
- Јовић М., Радић К., 1990: *Српске земље и владари*. Крушевац.
- Караџић В.С., 1849: Срби сви и свуда, *Ковчежић за историју и обичаје Срба сва три закона*. Беч, 1–27.
- Летопис Матице Српске*, књ. 143. Нови Сад, 1885.
- Љушић Р., 1986: *Кнежевина Србија (1830–1839)*. Београд.
- Љушић Р., 1990: *Вук Караџић о Српској револуцији*. Београд.
- Љушић Р., 1993: *Вожд Карађорђе*, I. Смедеревска Паланка.
- Љушић Р., 1995: *Вожд Карађорђе*, II. Београд, Горњи Милановац.
- Маретић Е.Г., 1987: *Историја српске револуције 1804–1813*. Београд.
- Мемоари Проте Матије Ненадовића*. Београд, 1867.
- Миллер А.Ф., 1947: *Мустафа-паша Байрактар*. Москва.
- Милосављевић П., 1997: *Срби и њихов језик*: Хрестоматија. Приштина.
- Младићевић З., 1994: *Симболи српске државности*. Крагујевац.
- Новаковић С., 1903: Ичков мир. Покушај непосредног измирења Србије и Турске, 1806–1897, *Глас Српској Краљевској Академији*, № LXVI. Београд.

- Обрадовић Д., 1783/1975: Писмо Харалампвију, in *Живот и прикљученија*. Нови Сад.
- Обрадовић Д., 1969: Јест ли полезно у простом дијалекту на штампу што издавати, in *Изабрани списи*. Нови Сад.
- Павловић Д., 1910: *Србија за време последњег аустријско-турског рата (1788–1791)*. Београд.
- Пантелић Д., 1949: *Београдски пашалук пред први српски устанак (1794–1804)*. Београд.
- Первое сербское восстание и Россия*, № 1. Москва, 1980.
- Перовић Р. (уред.), 1954: *Прилози за историју првог српског устанка. Необјављена грађа*. Београд.
- Поповић В., 1928: *Источно питање*. Београд.
- Поповић Д., 1965: Сава Текелија према првом српском устанку, in *Проблеми Војводине*. Нови Сад.
- Руvaraц Д., 1903: *Географске белешке о Турској Митрополита Стратимировића из године 1803 и 1804*. Београд.
- Слијепчевић Ђ.М., 1936: *Стеван Стратимировић митрополит Карловачки као поглавар цркве, просветни и национално-политички радник*. Београд.
- Соловјев А.: Непознати кандидат на српски престо год. 1774, *Споменик*, № ХСI. Београд.
- Стратимировић С., 1907: Објашњење постанка и узроци устанка српских хришћана 1804, *Српски књижевни гласник*, № 18. Београд.
- Текелија С., 1966: *Описаније живота*. Београд.
- Теодоровић Д., 1845: *О књижевној узајамности између различни племена и неречја славјанског народа од Јована Колара*. Београд.
- Ђоровић В., 1993: *Историја Срба*. Београд.
- Чубриловић В., 1982: *Историја политичке мисли у Србији у XIX веку*. Београд.
- Шабановић Х. (уред.), 1956: *Турски извори о српској револуцији 1804*. Београд.
- Шкаламера Ж., 1983: *Школски историјски атлас*. Београд.
- Albin A., 1970: The Creation of the Slaveno-Serbski Literary Language, *The Slavonic and East European Review*, № XLVIII (113). 483–492.
- Bérengar J., 2000: *A History of the Habsburg Empire: 1700–1918*. London.
- Čirković S., 1994: Religious factor in Forming of Cultural and National Identity, in Janjić D. (ed.), *Religion & War*. Belgrade. 146–160.
- Derkos I., 1832: *Genius patriae super dormientibus suis filiis*. Zagreb.
- Dobrovský J., 1792/1818: *Geschichte der böhmische Sprache und Literatur*. Wien.
- Drašković J., 1832: *Disertatia iliti razgovor, darovan gospodi poklisarom zakonskim i budućem zakonotvorcem kraljevinah naših*. Karlovac.
- Driault E., 1904: *La politique orientale de Napoléon*. Paris.
- Günther R., 1966: *The Military Border in Croatia 1740–1881*. Chicago.
- Inalcik H., 1973: *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300–1600*. New York.
- Itzkowitz N., 1972: *Ottoman Empire and Islamic Tradition*. New York.
- Jelavich B., 1984: *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries*. Cambridge.

- Jorga N., 1913: *Geschichte des osmanischen Reiches*. V. Gotha.
- Judah T., 1997: *The Serbs. History, Myth & Destruction of Yugoslavia*. New Haven and London.
- Kollár J., 1835: О књижевној заимности међу народи и наречјима словенским, *Сербски народни лист*.
- Kopitar J., 1810: Patriotske fantazije jednog Slovena, *Vaterländische Blätter*.
- Kopitar J., 1984: *Serbica*. Beograd.
- Miklošič F., 1852/1879: Serbisch und Chorvatisch, in *Vergleichende Grammatik der slawischen Sprachen*. Wien.
- Petrovich M.B., 1976: *A History of Modern Serbia 1804–1918*, I. New York–London.
- Picot E., 1873: *Les Serbes de Hongrie*. Paris.
- Starčević A., 1971: *Politički spisi*. Zagreb.
- Šafařík P.J., 1826: *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur*. Buda.
- Šafařík P.J., 1842/1955: *Slowanský národopis*. Prague.
- Temperley H.V.W., 1969: *History of Serbia*. New York.
- Vucinich W.S., 1982: *The First Serbian Uprising 1804–1813*. New York.

E-mail: vsotirovic@yahoo.com

Август 2001 г.

VLADISLAV B. SOTIROVIĆ

Serbia Redivita:

**The 1804 Memorandum of Metropolitan Stratimirović
On the Creation of a Slavonic Serbian Grand Duchy**

In 1804, the Karlovci Metropolitan *Stevan Stratimirović* created the concept of an autonomous tributary Orthodox Štokavian Slavonic-Serbian state, based on a common religion and language. The state would be governed by the Russian Grand Duke, would be under the Russian political-military protectorate, would be included only nominally in the Ottoman Empire, and would pay an annual fixed tribute to the Turkish Sultan as its suzerain.

Stratimirović's notion of a politically united Serbian nation, based on a common religion and language, and located within the borders of a single national state, anticipated unification of historical and ethnic Serbian territories from both the Ottoman Empire and the Habsburg Empire. His notion of national identification of the Serbs was quite innovative for the time. As a result, according to Stratimirović, the Serbian nation was represented by the entire Eastern Orthodox South Slavic population that spoke the Shtokavian dialect and had for its literary language "Slavono-Serbian". As a result, all Balkan territories settled by the Orthodox Shtokavian-speaking Serbian South Slavs were to be included in this unified Serbia.

Stratimirovic's ideas were expressed in a Memorandum submitted to the Russian Emperor Alexander I. The Memorandum made a major contribution to the development of modern Serbian political doctrines and ideologies. The Memorandum was undertaken during a turning point in Serbian history: the period of the First Serbian Uprising (1804–1813), and was one of the most influential plans of this period for Serbian emancipation and national political unification.